

«НЕ ПОЕТ, ХТО ЗАБУВАЄ ПРО СТРАШНІ НАРОДНІ РАНИ...»

Світлана Топалова,

кандидатка політичних наук, доцентка, доцентка кафедри менеджменту, бізнесу та професійних комунікацій Каразінського банківського інституту Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (м. Харків, Україна).

Простежуюся громадянські почуття й переконання, ідеї служіння своїй нації, що відображені у листах-роздумах та поетичних рядках Лесі Українки. Проводяться паралелі між соціально-політичними проблемами недавнього історичного минулого та сучасності. Акцентовується увага на ролі культурної еліти у їх вирішенні, про яку писала Леся Українка, яка вкрай актуальна й зараз.

Ключові слова: культурна еліта, патріотизм, «дочка Прометей»

Civil feelings and beliefs, ideas of serving one's nation, which are reflected in Lesya Ukrainka's letters of reflection and poetic lines, are traced. Parallels are drawn between the socio-political problems of the recent historical past and the present. Emphasis is placed on the role of the cultural elite in their solution, which Lesya Ukrainka wrote about, which is extremely relevant even now.

Keywords: cultural elite, patriotism, «daughter of Prometheus».

Про актуальність громадянської лірики та самовіддане служіння словом українській нації Лесі Українки можна було б говорити у минулому, аби проблеми державного поневолення залишилися у 19 столітті, а наша творча еліта міцно стояла б на державницьких позиціях, виконувала б роль духовного й ідейного провідника нації та просвітника. Тоді б ми ще раз перечитали мужні й водночас мелодійні рядки її віршів, зосередилися б на великому творчому внеску у справу становлення національної еліти, здатної у своїй сфері діяльності відстоювати національні інтереси, впроваджувати базові принципи життя і взаємодії цивілізованої держави, виховувати нинішнє та майбутні покоління в дусі справжнього патріотизму з усіма його складовими.

Однак ми маємо іншу ситуацію. Не зменшилася ані жага імперської Росії до загарбання України та асиміляції українців, ані міра агресивності її дій, а масштаби зусиль на ідеологічно-

пропагандистському напрямку лише зростають і дають свої отруйні для нас плоди. Війна провела лінію розколу не лише в суспільстві, значна частина якого є цінним об'єктом для впровадження ідей «русского мира» та відтворення його рабської ментальності. Вона дуже наочно показала реальний стан і рівень того суспільного прошарку, який мав би бути національною культурною елітою. Тут йдеться не лише про митців – літераторів, співаків, артистів театру й кіно, а про усіх тих, хто мав би стати «Прометеями», що беруть на себе місію розірвати імперські духовні пута й вивести з вікової п'їтьми російського впливу свідомість значної частини наших співгромадян. Тому освітян – вчителів, як перших «архітекторів людських душ» та університетську спільноту, що має бути найбільш мислячою і прогресивною частиною суспільства, варто розглядати як «фундамент, головну конструкцію і цементуючий розчин» не лише елітного суспільного прошарку, а й усього суспільства. Тож зміст вислову Лесі Українки, що взятий для назви цієї доповіді, поширюємо на усіх, хто має реалізувати культурну, освітню й просвітницьку місію задля життя у незалежній державі та її розвитку.

Читаючи твори Лесі Українки, навіть підсвідомо замислюєшся над тим, наскільки точно вона усвідомлювала і чітко відображала низку суспільно-політичних проблем і як мало ми просунулись у їх вирішенні до сьогодні. Зокрема, поетеса розуміла внутрішню генетичну сутність царської Росії, яку називала «в'язницею для всіх, що люблять волю, батьківщину і народ» [1, с. 16]. У памфлеті, написаному французькою мовою, Леся запитувала: «Чи ви знаєте, славетні побратими, що таке убожество? Убожество країни, яку ви називаєте великою?». І відповідала: «Так, Росія величезна, голод, неосвіченість, злодійство, лицемірство, тиранія без кінця, і всі ці великі нещастя величезні, колосальні, грандіозні». Й тут же закликала: «Не бійтесь, побратими, в'язниця поетів, що люблять волю, батьківщину і народ, не така тісна, як інші місця ув'язнення, вона простора й її славне ім'я – Росія...». І засуджувала: «Ганьба лицемірній лірі... Ганьба чаклуванню зрадливої німфи, яка з хаосу віків викликала морок. Ганьба вільним поетам, які перед чужинцями дзвенять ланками своїх добровільно накладених кайданів. Неволя ще мерзотніша, коли вона добровільна...».

І тут знову мимоволі постають запитання: А що змінилося з того часу? Наскільки змінилося? 70 років підневільні піддані співали: «Я другої такої страны не знаю, где так вольно дышит

человек». Сьогодні політика Росії – зовнішній тероризм і внутрішня тиранія. Величезні природні ресурси й гроші від їх продажу витрачаються на просування «руського мира» і розкішне утримання його рупорів і лобістів, зокрема й в Україні, а в самих російських регіонах життя надто далеке, від гідного за сучасними, навіть скромними мірками. Але при цьому мільйони українців живуть ностальгічними настроями та викривленими, химерними уявленнями про російський добробут. В епоху сучасних комунікаційних технологій просто видозмінюються як натовп, що так само готовий віддати себе у добровільне рабство.

Це про деяких «пересічних громадян». А що ж митці, де ж культурна й освітянська еліта нації? Знаходження по різні боки «червоної лінії» стало надто очевидним. Оперний співак зі світовим ім'ям Василь Ступак, що загинув на передовій, Кузьма Скрябін, який з перших днів став поряд із захисниками, тендітна Руслана, голос якої у буремні дні був чутний значно більше і переконливіше, ніж багатьох дипломатів, разом узятих, Ахтем Сеїтаблаєв, що показує у своїх фільмах злочини імперсько-російської влади усіх часів проти людяності, Ада Роговцева, що усією творчістю і громадською діяльністю демонструє відданість Україні, інші артисти, які відразу стали волонтерами й досі підтримують бійців словом, пісню й необхідним матеріальним - це саме ті «Прометеї», яким прагнула стати сама Леся Українка.

Але ж маємо й інші, на жаль, не поодинокі приклади. Мова навіть не про тих, хто подався до Росії на заробітки у шоу-бізнесі чи на пропагандистському поприщі. Принаймні, тут все очевидно. Значно ганебніше й огидніше виглядають як особистості, так і діяльність тих, хто їздить розважати російську публіку, дає концерти для просування на виборах відверто проросійських партій і кандидатів, а потім наче «зшивають Україну» «шлепками». Тих, хто просувається на російські канали, зокрема й через продаж франшиз, в той час, коли литовське МВС забороняє на 5 років в'їзд до країни Кіркорова із формулюванням, що в жодній демократичній державі не варто терпіти виконавців, що виправдовують окупацію Криму, а в Естонії сьомий рік існує державний орган, що здійснює нагляд за дотриманням санкцій усіма суб'єктами. Тих, хто прийшовши зі сцени до влади, дрейфує від «оксамитового сепаратизму» на сцені до капітуляції під лжепатріотичними гаслами в політиці.

Не надто відмінна ситуація і в освітньому середовищі. У східному регіоні чітко простежується лінія «школа поза політикою». На практиці це виявляється у тому, що на обговорення теми війни, її причин фактично накладене табу. Лише окремі вчителі, за власною ініціативою, організовували збір волонтерської допомоги, пропонували учням писати листи та знімати відео для підтримки бійців на фронті, іноді пропонують обговорення цих питань на уроках історії. В університетському середовищі безболісно для влади відбулася фактична ліквідація нею гуманітарних дисциплін, які мають формувати критичне мислення та громадянську свідомість потенційної еліти. Для влади це зайве, а університетській спільноті, як виявляється, не потрібне. Тож без освітніх «Прометеїв» не варто сподіватися ані на виховання духовно вільного й свідомого громадянина, ані на процвітання держави.

У цьому сенсі дуже показово, як для культурної еліти, так і для освітян те, що ще у 25-річному віці, у вірші «Зимова ніч на чужині», поетеса визначила свою життєву місію. Вона не сприймає Музу, що надихає на ліричні чи веселі мотиви: *«Ні, Музо, ся пісня незграйно лунає, / Чомусь я на голос її не звезду, / Мій голос журливеє щось починає, / А струни твої на веселім ладу. / Лишімо сю пісню... / І лише, коли Муза заспіває героїчну пісню про те, як «одважно Герой умирає на війні»,* Леся відчуває, що її покликання – це боротьба силою духу й слова. Розуміючи, що слово – це її єдина зброя, вона прагне зробити її гострішою й міцнішою: *«Слово, чому ти не твердая криця, / Що серед бою так гостро іскриться? / Чом ти не гострий, безжалісний меч, Той, що здіймає вражі голови з плеч? / ...Вигострю, виточу зброю іскристу, / Скільки достане снаги мені й хисту...»* (Леся Українка «Слово, чому ти не твердая криця»).

Цикл «Сльози-перли» пронизаний ідеями самовідданої і навіть жертвовної боротьби з «кайданами та ярмом неволі», від яких «на руках і на шиї у мене видно червоні сліди»: *«Або погибель, або перемога / - Сі дві дороги перед нами стануть... / Котра з цих двох нам судиться дорога? / Дарма! повстанем, бо душа повстане».*

У «Грішниці» ці заклики перегукуються із почуттям сорому за смиренне рабське терпіння: *«Ні, сором се терпіти, наша смерть / Научить інших, як їм треба жити. / ...О, сором мовчки гинути й страждати, / Як маєш у руках хоч заржавілий меч».*

Леся Українку не випадково називають дочкою Прометея, образ якого в мистецтві здавна використовується як персоніфікація просвітителя, героя, що не лише викрав з неба і дав вогонь людям, показав, як його добувати, відкрив різні науки, але й розбудив людський дух і навчив володарювати над світом. Сама ж вона називає нащадками Прометея усіх тих, хто мужньо й самовіддано бореться за свою землю і свій народ, піднімає на боротьбу інших. Тож учасниця оборони свого краю у поезії «Грішниця», вочевидь, уособлює образ тендітної, але мужньої дівчини, готової віддати життя за звільнення своєї землі.

У своїх роздумах і листах намагалася Леся Українка визначитися із такими непростими й дискусійними і в наш час питаннями, як патріотизм та його сутність, взаємозв'язок мови й патріотизму, мови й національної ідентичності. Викривала показний патріотизм, його імітацію, в тому числі, й українською мовою. У листі до М. Драгоманова вона писала: «У нас велика біда, що багато людей думають, що досить говорити по-українськи (а надто вже писати дешицу), щоб мати право на назву патріота, робітника на рідній ниві, чоловіка з певними переконаннями і т. п.» [2, с. 175]. Дійсно, зараз добре володіють українською і прислужники «руського мира» з відомих телеканалів, тільки з патріотизмом це не має нічого спільного. Навіть навпаки. В той же час, живучи у регіоні, що вважається російськомовним, істинний патріотизм спостерігаєш і серед етнічних росіян, що стали ментальними українцями-патріотами, і серед російськомовних українців, яких довго й усіляко асимілювали. Хоча, справедливо відмітити, що вони дедалі більше намагаються спілкуватися українською, підкреслюючи тим самим свою ідентичність. Далі в листі йдеться: «От Ви казали, що NN дурень і тупиця, а він же так чудово говорить по-нашому! А послухати часом, що тільки він говорить по-нашому, то, може б, краще, як би він говорив по-китайськи» [2, с. 175]. На жаль, зараз теж це не виключення, зокрема й в тому середовищі, що мало б представляти національну еліту.

Тож проводячи паралелі між минулим і сучасністю, тодішніми і теперішніми вимогами щодо історичної місії національної культурної еліти, можемо констатувати, що ідеї та практика Лесиного «прометеїзму» залишаються одним із визначальних факторів, що мають значно прискорити остаточне подолання рабської складової ментальності та

цивілізаційний відрив від незмінно імперського «русского мира». Заклик до всезагального пробудження поетеса написала понад 100 років тому: *«Вставай, хто живий, Не бійся досвітньої мли, / - В кого думка повстала! Досвітній огонь запали, / Година для праці настала. коли ще зоря не заграла»* (Леся Українка «Досвітні огні»)

Література

1. Українка Леся. Голос однієї російської ув'язненої / Леся Українка // Твори. У 10 т. Т. 8 / Леся Українка. – К., 1965., С. 16.

2. Українка Леся. До М. П. Драгоманова 28 січня 1894 року / Леся Українка // Твори. У 10 т. Т. 9 / Леся Українка. – К., 1965, С. 175.

УДК 821.161.2+929

СЕСТРИ НЕ ТІЛЬКИ ПО КРОВІ: ЛЕСЯ УКРАЇНКА ТА ОЛЬГА КОСАЧ-КРИВИНЮК

Анастасія Шапошнікова,

наукова співробітниця відділу-музею «Літературне Придніпров'я» Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д.І. Яворницького (м. Дніпро, Україна)

У пропонованому дослідженні розглядаються відносини Лесі Українки та її сестри Ольги Косач-Кривинюк; опосередкований зв'язок Лесі Українки та Придніпров'я – місцевості, де понад 10 років мешкала та працювала її сестра. Проведено аналіз теми сестринства в житті та творчості Лесі Українки.

Ключові слова: *Леся Українка, родина Косачів, Ольга Косач-Кривинюк, сестринство.*

This study explored the relationship between Lesya Ukrainka and her sister Olga Kosach-Kryvyniuk; indirect connection between Lesya Ukrainka and Prydniprovyu, the area where her sister lived and worked for more than 10 years. An analysis of the topic of sisterhood in the life and work of Lesya Ukrainka.

Key words: *Lesya Ukrainka, Kosach family, Olga Kosach-Kryvyniuk, sisterhood.*

«Люба сестричка твоя, голубка, моя жалібниця, / гірко б заплакала, вгледівши бідну матусю, / впала б до третьої доні